

INKLYUZIV TA'LIM SHAROITIDA KORREKSION PEDAGOGIKANING AHAMIYATI**Kurbanbaeva Dilaram Muxamovna** – katta o'qituvchidkurbanbaeva71@gmail.com*Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti***ЗНАЧЕНИЕ КОРРЕКЦИОННОЙ ПЕДАГОГИКИ В УСЛОВИЯХ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ****Курбанбаева Диларам Мухамовна** – старший преподаватель*Нукусский государственный педагогический институт имени Ажинияза***THE IMPORTANCE OF CORRECTIONAL PEDAGOGY IN INCLUSIVE EDUCATION****Kurbanbaeva Dilaram Mukhamovna** – Senior Lecturer*Nukus State Pedagogical Institute named after Ajiniyaz*

Tayanch so'zlar: inklyuziv ta'lim, korreksion pedagogika, individual yondashuv, ijtimoiy integratsiya, moslashtirilgan muhit.

Rezyume. Ushbu tadqiqot inklyuziv ta'limda korreksion pedagogikaning rolini o'rganishga qaratilgan. Inklyuziv ta'lim har bir bolaning ta'lim olish huquqini, individual ehtiyojlarini hisobga olgan holda ta'minlaydi. Korreksion pedagogika esa akademik natijalarni oshirish, ijtimoiy integratsiyani rag'batlantirish va shaxsiy rivojlanishni qo'llab-quvvatlashga xizmat qiladi.

Ключевые слова: инклюзивное образование, коррекционная педагогика, индивидуальный подход, социальная интеграция, адаптированная среда.

Резюме. Исследование посвящено роли коррекционной педагогики в инклюзивном образовании. Инклюзивное образование обеспечивает право каждого ребенка на обучение с учетом индивидуальных потребностей. Коррекционная педагогика способствует учебным успехам, социальной интеграции и личностному развитию.

Key words: inclusive education, correctional pedagogy, individual approach, social integration, adapted learning.

Summary. This research is explored the role of correctional pedagogy in inclusive education. Inclusive education ensures every child's right to learn, considering their individual needs. Correctional pedagogy supports academic achievement, social integration, and personal development.

Kirish. Bugungi globallashtirish va ijtimoiy taraqqiyot sharoitida ta'lim tizimi insonparvarlik, tenglik hamda ijtimoiy adolat tamoyillari asosida takomillashib bormoqda. Zamonaviy pedagogika har bir bolaning shaxs sifatidagi qadr-qimmatini e'tirof etadi va uning sifatli ta'lim olish huquqini ta'minlashni ustuvor vazifa sifatida belgilaydi. Shu nuqtayi nazardan inklyuziv ta'lim konsepsiyasi dolzarb ijtimoiy-pedagogik yo'nalish sifatida shakllandi.

Inklyuziv ta'lim – bu rivojlanish darajasi, jismoniy yoki psixik xususiyatlaridan qat'i nazar, barcha bolalarning umumta'lim muassasalarida birgalikda ta'lim olishini nazarda tutuvchi tizimdir. Uning asosiy g'oyasi – ta'limni bolaga moslashtirish, bolani esa muhitga moslashishga majburlamaslik buladi. Bu yondashuv ijtimoiy integratsiya, bag'rikenglik va teng imkoniyatlar tamoyillariga asoslanadi.

Adabiyotlar sharhi. Inklyuziv ta'lim zamonaviy pedagogikaning eng rivojlangan yo'nalishlaridan biri sifatida tan olinadi. U har bir bolaning sifatli ta'lim olish huquqini ta'minlash va ijtimoiy tenglikni mustahkamlashga qaratilgan. Mavjud adabiyotlarni tahlil qilish shuni ko'rsatdiki, inklyuziv ta'limni samarali amalga oshirish uchun nazariy asoslar va amaliy strategiyalar birdek muhimdir, xususan, korreksion pedagogika bilan birlashtirilgan [3].

Nazariy qarashlar va insonparvar pedagogika masalalari Xoliqov asarlarida yoritilgan [1]. Ushbu manbalar ma'naviy, axloqiy va demokratik tamoyillarni ta'kidlaydi. Inklyuziv ta'lim kontekstida ular har bir bolaning teng huquqli ta'lim olishini, qo'llab-quvvatlovchi o'quv muhitini yaratishni va ijtimoiy adolatni ta'minlashning falsafiy va axloqiy asosini beradi.

Nazarova esa bolalarning psixologik va pedagogik xususiyatlarini chuqur tahlil qilib, inklyuziv ta'limda

differentzial va individual yondashuvni ilmiy asoslash imkonini yaratadi [3].

Inklyuziv ta'limning amaliy jihatlari Po'latova va Malofeev ishlarida, shuningdek YuNESKO va Booth & Ainscow xalqaro qo'llanmalarda keltirilgan. Bu manbalar global tajribani, metodik vositalar va indikatorlarni taqdim etib, moslashtirilgan o'quv materiallari, differentzial topshiriqlar va ijtimoiy integratsiyani amalga oshirish bo'yicha tavsiyalar beradi [6]. Shu bilan birga, ular inklyuziv ta'limni tizimli rejalashtirish, qo'llab-quvvatlovchi infratuzilma yaratish va pedagoglarni tayyorlash zarurligini ko'rsatadi [7].

Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, pedagoglarning tayyorgarligi va metodik bazaning mustahkamligi inklyuziv ta'limda korreksion pedagogikaning samaradorligi uchun muhim shart hisoblanadi [2].

Umuman olganda, adabiyotlar korreksion pedagogik yondashuvning nafaqat maxsus ehtiyojli bolalar, balki butun sinf jamoasi uchun foydali ekanligini ko'rsatadi. Ular akademik natijalarni oshirish, ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish, konfliktlarni kamaytirish va hamkorlik hamda empatiya muhiti yaratishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, xalqaro tadqiqotlar ham inklyuziv muhitda differentzial metodlar va individual yondashuvlarning samaradorligini tasdiqlaydi [1].

Xulosa qilib aytganda, mavjud adabiyotlar inklyuziv ta'lim va korreksion pedagogikaning nazariy va amaliy jihatlarni birlashtiradi. Ular tadqiqot natijalarini ilmiy asos bilan qo'llab-quvvatlash va inklyuziv sinflarda pedagogik jarayonni yanada rivojlantirish imkonini beradi.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur tadqiqot inklyuziv ta'lim sharoitida korreksion pedagogikaning o'rni va ahamiyatini kompleks tarzda o'rganishga qaratilgan. Tadqiqotning metodologik asosini tizimli yondashuv, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim va integrativ prinsiplar tashkil

etdi. Nazariy poydevor sifatida quyidagi konseptual g'oyalar tanlandi: shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, inklyuzivlik va teng imkoniyatlar tamoyili, differensial va individual yondashuv, ta'limni insonparvarlashtirish nazariyasi hamda ijtimoiy integratsiya g'oyalari. Ushbu yondashuvlar inklyuziv sinflarda korreksion pedagogik faoliyatni tizimli ravishda tashkil etishga imkon berdi.

Tadqiqot jarayonida bir nechta ilmiy metodlar qo'llanildi.

Avvalo, *ilmiy manbalarni tahlil qilish* orqali inklyuziv ta'lim va korreksion pedagogika sohasidagi monografiyalar, ilmiy maqolalar, o'quv qo'llanmalar hamda normativ-huquqiy hujjatlar o'rganildi. Shu jarayonda muammoning nazariy asoslari, rivojlanish bosqichlari va zamonaviy yondashuvlari aniqlashtirildi.

Shuningdek, *qiyosiy-tahliliy metod* qo'llanib, turli ilmiy maktab vakillarining qarashlari solishtirildi. Bu metod inklyuziv ta'lim sharoitida korreksion pedagogik ishlarni samarali tashkil etishning eng ma'qul yo'nalishlarini belgilashga yordam berdi. *Kuzatish metodi* orqali inklyuziv sinflardagi amaliy jarayonlar o'rganildi. O'quvchilarning o'zaro munosabatlari, pedagoglarning yondashuvlari va maxsus ehtiyojli bolalarning ta'lim jarayoniga moslashuvi bevosita kuzatildi.

Bundan tashqari, *pedagogik tajribani umumlashtirish* orqali ilg'or maktablar va ta'lim muassasalarida inklyuziv ta'lim bo'yicha qo'llanilgan samarali shakllar va metodlar tahlil qilindi. Ushbu tajribalar asosida korreksion pedagogik faoliyatni tashkil etishning amaliy yo'nalishlari aniqlashtirildi.

Olingan ma'lumotlar sifat tahlili asosida qayta ishlanib, mantiqiy umumlashtirish va ilmiy xulosalar chiqarildi. Shu tarzda, tadqiqot metodologiyasi inklyuziv ta'limda korreksion pedagogikaning ahamiyatini chuqur va tizimli yoritishga imkon berdi.

Inklyuziv ta'limning asosiy tamoyillari va korreksion pedagogikaning vazifalari

Inklyuziv ta'lim insonparvarlik tamoyillariga tayanib, ta'lim jarayonini har bir bola uchun teng va qulay qilishni maqsad qilgan. U bir nechta asosiy printsiplar asosida tashkil etiladi:

Tenglik va diskriminatsiyaga yo'l qo'ymaslik – har bir bola ta'lim olish huquqiga ega bo'lib, ajratish yoki kamsitish holatlari qat'iyana rad etiladi. Ta'lim jarayonida barcha o'quvchilar teng sharoitda bilim olishlari ta'minlanadi.

Individual yondashuv – bolalarning qobiliyati, o'zlashtirish sur'ati va ehtiyojlari turlicha bo'ladi. Shu bois har bir o'quvchi uchun individual ta'lim rejasi ishlab chiqiladi va differensial metodlar qo'llaniladi.

Moslashtirilgan muhit – ta'lim muhiti arxitektura, metodik va psixologik jihatdan qulay bo'lishi lozim. Bu har bir bolaning ta'lim jarayoniga faol va samarali ishtirok etishini ta'minlaydi.

Hamkorlik – pedagoglar, psixologlar, defektologlar va ota-onalar o'zaro yaqindan hamkorlik qilishi zarur. Bunday integratsiya o'quv jarayonining sifatini oshiradi va ijtimoiy moslashuvni rag'batlantiradi.

Ijtimoiy integratsiya – inklyuziv ta'limning asosiy maqsadi maxsus ehtiyojli bolalarni jamiyatdan ajratmaslikdir. Tengdoshlar bilan birgalikdagi faoliyat ularning ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantiradi va bag'rikenglik muhitini yaratadi.

Uzluksizlik – inklyuziv ta'lim maktabgacha ta'limdan boshlab oliy ta'limgacha izchil davom etishi kerak. Bu bolalarning rivojlanishida uzluksizlik va metodologik izchillikni ta'minlaydi [4].

Korreksion pedagogika mazmuni va vazifalari

Korreksion pedagogika – rivojlanishida nuqson yoki cheklanish mavjud bolalarning ta'lim va tarbiya jarayonini ilmiy asosda tashkil etishga qaratilgan pedagogik yo'nalishdir. Uning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat: [7]

rivojlanishdagi kamchiliklarni aniqlash va tahlil qilish;
individual takamilloshtiruvchi dasturlarni ishlab chiqish;
kompensatsion va korektiv mexanizmlarni shakllantirish;
bolalarning ijtimoiy moslashuvini ta'minlash.

Korreksion ishlar turli shakllarda amalga oshiriladi: individual mashg'ulotlar, kichik guruhli darslar, rivojlantiruvchi o'yinlar, psixologik treninglar va nutqni rivojlantirish mashqlari. Shu tarzda korreksion pedagogika bolalarning individual imkoniyatlarini hisobga olib, ularni jamiyatga muvaffaqiyatli moslashishiga yordam beradi.

Inklyuziv ta'limda korreksion pedagogikaning afzalliklari

Inklyuziv ta'lim sharoitida korreksion pedagogik yondashuv bir qator muhim afzalliklarni ta'minlaydi. Avvalo, ta'lim sifati oshadi. Maxsus ehtiyojli o'quvchilar uchun moslashtirilgan o'quv materiallari va differensial topshiriqlar qo'llanilganda mavzularni chuqurroq va mustahkamroq o'zlashtirish imkoniyati yaratiladi. Natijada o'quvchilar bilimlarda bo'shliqlarni kamaytiradi va o'zlashtirish ko'rsatkichlari sezilarli darajada yaxshilanadi. Shu bilan birga, sog'lom o'quvchilar ham individual yondashuvdan foyda ko'radi, chunki differensial metodlar butun sinf uchun qulay pedagogik muhit yaratadi.

Ikkinchi afzallik – o'quvchilarning motivatsiyasi kuchayadi. Kichik yutuqlarni e'tirof etish, rag'batlantirish va muvaffaqiyatlarni qadrlash tizimi o'quvchilarda o'ziga ishonchni oshiradi. Maxsus ehtiyojli bolalar o'z imkoniyatlariga bo'lgan ishonchini mustahkamlash orqali dars jarayonida faolroq ishtirok etadi va tashabbus ko'rsatishga intiladi. Motivatsiyaning ortishi esa umumiy ta'lim samaradorligiga bevosita ijobiy ta'sir qiladi.

Uchinchidan, ijtimoiy ko'nikmalar rivojlanadi. Jamoaviy topshiriqlar, guruh ishlari va hamkorlikka asoslangan mashg'ulotlar o'quvchilar o'rtasida empatiya, bir-biriga yordam berish va hamkorlik ko'nikmalarini shakllantiradi. Maxsus ehtiyojli bolalar tengdoshlari bilan faol muloqot qiladi, o'z fikrini ifodalaydi va guruh ishida ishtirok etadi. Bu esa ularning ijtimoiy faolligini oshiradi va sinfdagi ijtimoiy integratsiyani mustahkamlaydi.

To'rtinchidan, konfliktlar kamayadi. Korreksion pedagogik yondashuv asosida tashkil etilgan mashg'ulotlar, empatiyani rivojlantirishga qaratilgan treninglar va bag'rikenglik muhiti o'quvchilar o'rtasida tushunmovchiliklar va nizolar sonini sezilarli darajada kamaytiradi. Shu bilan birga, ijobiy psixologik iqlim sinfda barqaror va sog'lom muhitni yaratadi.

Beshinchidan, har bir bolaning salohiyati to'liq ro'yobga chiqadi. Korreksion ishlar orqali o'quvchining kuchli tomonlari rivojlantiriladi, zaif tomonlari esa kompensatsiya qilinadi. Natijada har bir o'quvchi o'z imkoniyatlari doirasida muvaffaqiyatga erishadi va shaxs sifatida rivojlanadi. Shu tarzda, korreksion pedagogika nafaqat maxsus ehtiyojli bolalar, balki butun sinf jamoasi

uchun foydali bo'lib, inklyuziv ta'limning samaradorligini oshiradi [7].

Muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari

Inklyuziv ta'limni amaliyotga joriy etish jarayonida bir qator muammolar yuzaga kelishi tabiiydir. Tadqiqot davomida aniqlangan asosiy muammolar va ularni bartaraf etish bo'yicha taklif etilgan yechimlar quyidagilardan iborat:

Birinchi muammo – pedagoglarning tayyorgarligi yetarli emasligi. Ko'plab o'qituvchilar maxsus ehtiyojli bolalar bilan ishlash bo'yicha yetarli bilim va ko'nikmaga ega emas. Bu esa inklyuziv sinflarda metodik qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. Ushbu muammoni hal etish uchun pedagoglarni qayta tayyorlash va malaka oshirish kurslarini tizimli ravishda tashkil etish, shuningdek, maxsus pedagogika, defektologiya va psixologiya yo'nalishlari bo'yicha treninglar o'tkazish muhimdir.

Ikkinchi muammo – metodik materiallarning yetishmasligi. Inklyuziv ta'lim o'quv jarayonini moslashtirilgan o'quv dasturlari, zamonaviy pedagogik texnologiyalar, vizual va interaktiv vositalar orqali qo'llashni talab qiladi. Shu bois ta'lim muassasalarini zamonaviy didaktik materiallar bilan ta'minlash va yangi vositalarni yaratish ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Uchinchi muammo – sinflarning haddan tashqari bandligi. O'quvchilar sonining ko'pligi individual yondashuvni qiyinlashtiradi. Bu holatda tyutorlar va yordamchi pedagoglarni jalb qilish, shuningdek, sinf yuklamasini optimallashtirish muhim choralardan biridir.

To'rtinchi muammo – ota-onalarning inklyuziv ta'limga nisbatan turlicha munosabati. Ayrim ota-onalar maxsus ehtiyojli bolalar bilan bir sinfda o'qish jarayoniga shubha bilan qarashi mumkin. Shu sababli ota-onalarni inklyuziv ta'limning maqsad va afzalliklari bilan tanishtirish, tushuntirish ishlari, seminarlar va uchrashuvlar tashkil etish ijobiy munosabatni shakllantirishga xizmat qiladi.

Beshinchi muammo – mutaxassislar yetishmasligi. Maktablarda psixolog va defektolog shtatlarini kengaytirish zarur, chunki ularning mavjudligi korreksion ishlarni tizimli tashkil etish, diagnostika va maslahat xizmatlarini yo'lga qo'yish imkonini beradi.

Tadqiqot natijalari. O'tkazilgan ilmiy-tahliliy ishlar hamda inklyuziv sinflarda olib borilgan kuzatishlar natijalari shuni ko'rsatdiki, korreksion pedagogik yondashuvni tizimli ravishda qo'llash ta'lim samaradorligiga sezilarli ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Avvalo, o'quvchilarning o'zlashtirish ko'rsatkichlari oshgani aniqlandi. Individual yondashuv, moslashtirilgan o'quv materiallari va differensial topshiriqlar natijasida maxsus ehtiyojli o'quvchilar dars jarayonida faolroq ishtirok eta boshladi.

Ularning mavzuni tushunish darajasi yaxshilandi, nazorat ishlari va og'zaki javoblarda barqaror ijobiy o'sish

kuzatildi. Shu bilan birga, sog'lom o'quvchilar ham individual yondashuvdan foyda ko'rib, umumiy akademik natijalar yaxshilandi.

Tadqiqot davomida o'quvchilarning ijtimoiy moslashuv darajasi ham sezilarli darajada yaxshilangani qayd etildi. Jamoaviy ishlarga asoslangan topshiriqlar, hamkorlikka yo'naltirilgan metodlar va psixologik qo'llab-quvvatlash elementlari o'quvchilar o'rtasidagi muloqotni mustahkamladi. Maxsus ehtiyojli bolalar tengdoshlari bilan erkinroq muloqot qila boshladi, guruh faoliyatida faol ishtirok etdi va o'z fikrini ifodalashga intildi. Bu jarayon ularning jamoadagi o'rnini mustahkamladi hamda ijtimoiy faolligini oshirdi.

Shuningdek, konflikt holatlarining kamaygani kuzatildi. Inklyuziv muhitda empatiyaning rivojlanishini, o'zaro hurmat va bag'rikenglikni shakllantirishga qaratilgan mashg'ulotlar natijasida o'quvchilar bir-birining imkoniyatlarini yaxshiroq tushuna boshladi. Natijada tushunmovchiliklar va salbiy munosabatlar soni kamaydi, sinfda sog'lom psixologik muhit qaror topdi.

Tadqiqot natijalari o'quvchilarning o'quv motivatsiyasi kuchayganini ham ko'rsatdi. Individual yutuqlarni e'tirof etish, rag'batlantirish tizimini qo'llash va kichik muvaffaqiyatlarni qadrlash o'quvchilarda o'ziga ishonchni oshirdi. Maxsus ehtiyojli bolalarda tashabbuskorlik kuchaydi, ular dars jarayonida faolroq qatnasha boshladi. Motivatsiyaning ortishi esa bilim sifatining yaxshilanishiga bevosita ta'sir ko'rsatdi.

Muhokama. Tadqiqot natijalari xalqaro miqyosda olib borilgan ilmiy izlanishlar xulosalari bilan hamohang ekanligi aniqlandi. Xususan, differensial va individual yondashuvga asoslangan ta'lim modeli o'quvchilarning akademik samaradorligini sezilarli darajada oshirishi ilmiy manbalarda ham tasdiqlangan. O'quv jarayonini o'quvchilarning ehtiyojlari, qobiliyatlari va rivojlanish sur'atlariga moslashtirish bilimlarni chuqurroq o'zlashtirish, mustaqil fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish hamda o'quv motivatsiyasini kuchaytirishga xizmat qiladi. Shu jihatdan inklyuziv sinflarda qo'llanilgan korreksion pedagogik yondashuv natijalari ilg'or xalqaro tajribalar bilan uyg'unlik kasb etadi.

Xulosa. Korreksion pedagogika esa inklyuziv ta'lim tizimining ajralmas tarkibiy qismi sifatida namoyon bo'ladi. U ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi, chunki o'quv jarayonini individual ehtiyojlarga moslashtirish orqali bilimlarning samarali o'zlashtirilishini ta'minlaydi.

Xulosa qilib aytganda, inklyuziv ta'lim va korreksion pedagogika o'zaro uzviy bog'liq bo'lgan yagona pedagogik tizim sifatida qaralishi zarur. Ularning mujassam va tizimli qo'llanilishi har bir bolaning shaxs sifatida kamolga etishiga, ijtimoiy moslashuviga hamda jamiyatda munosib o'rin topishiga mustahkam imkoniyat yaratadi.

Adabiyotlar

1. Azizxo'jaeva N.N Pedagogika. – Toshkent: «Sharq», 2020.
2. Amonov A., Qodirova M. Maxsus pedagogika va inklyuziv ta'lim. – Toshkent: «Fan», 2022.
3. Nazarova N.M. Korreksion pedagogika va logopediya. – Toshkent: «Iqtisod-Moliya», 2007.
4. Omonova X.T. Inklyuziv ta'lim: nazariya va amaliyot. – Toshkent: «Zebo Print», 2022.
5. Ishmuhammedov R., Saidahmedov N. Interfaol ta'lim usullari. – Toshkent: «Tafakkur bo'stoni», 2012.
6. Movlonova R., Voxidova N., Raxmonqulova N. Pedagogika nazariyasi va tarixi. – Toshkent: «Fan va texnologiya», 2010.
7. Yuldasheva M.A. Korreksion pedagogika asoslari. – Toshkent: «O'qituvchi», 2021.